

NIEKTORÉ METODOLOGICKÉ OTÁZKY VÝSKUMU DEJÍN FILOZOFIE

LEV HANZEL, Katedra filozofie, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava

HANZEL, L.: Some Methodological Questions of the Research of the History of Philosophy (A reflection at the occasion of the 30th anniversary of the Slovak National Insurrection), *Filozofia* 30 (1975), No 1, p. 28—44.

On the background of the class-political and ideological characteristics of the period of the national-democratic revolution and namecly of the Slovak National Insurrection some methodological questions of the research of the history of Marxist philosophy in general, and in Slovakia especially, are being analyzed. Some conceptions are criticized, namely when evaluating the place and tasks of those philosophers who upheld the antifashist political attitudes, but proclaimed non-Marxist, idealistic philosophical views. The importance of the scientific evaluation of the philosophical thinking of the past and its share in the positive forming of the consciousness of the socialist society is being proved. Some principles of the research of the history of philosophy in general and of the Marxist philosophy especially are being pointed out.

Duchovné hnutia a zápasy každého obdobia vyjadrujú vždy — skryto či otvorene, vyhranene alebo viac-menej zahalene, cieľavedome či hľadajúc ešte len orientáciu — to, čo prebieha v sociálnych procesoch spoločnosti. Aj veľké ideovo-politické pohyby a zápasy v období druhej svetovej vojny — Slovenské národné povstanie, ako aj národnooslobodzovací zápas českého a slovenského ľudu vôbec patria nepochybne k najvýznamnejším z nich — sa odohrávali na pozadí hlavného protirečenia tohto storočia, protirečenia medzi robotníckou triedou a buržoáziou, medzi socializmom a kapitalizmom.

Iba z tohto zorného uhla môžeme vedecky exaktne pochopiť podstatu tak-
tiky a stratégie, ako aj ideologické zdôvodňovanie postupu zúčastnených tried,
skupín a strán v tomto svetovohistorickom zápole o ďalšiu existenciu a bu-
dúcnosť ľudstva vôbec a jednotlivých národov osobitne.

Nie náhodou napísal G. Husák (1, s. 14), že sa v období Slovenského
národného povstania zauzlili u nás „všetky problémy triednych rozporov a z nich
vyplývajúcich politických zápasov“, ako ich poznáme z ďalšieho vývinu a ako
ich môžeme „stručne označiť slovami: národnooslobodzovací boj proti fašizmu,
vyúsťujúci do národnodemokratickej revolúcie, ktorá prerástla do socialistickej
revolúcie“.

Komunistická strana Slovenska — jediná organizovaná, masová a v celo-
slovenskom meradle pôsobiaca protifašistická politická sila v ťažkých podmien-
kach ilegality — rozpracúvala tvorivo, na základe marxisticko-leninskej teórie
základné otázky odboja, najmä Povstania. Brala pritom do úvahy osobitosti

vývinu a situácie na Slovensku, najmä spoločný zápas s antifašistickou buržoáziou v prvej etape našej revolúcie.

Vychádzala z poznania, že hlavnou úlohou vtedajšieho obdobia vôbec a Povstania osobitne bola porážka nemeckého fašizmu a jeho domácich, klérofašistických pomáhačov. Dôležitým medzníkom v ideovo-politickom vývine, ktorý mal mať ďalekosiahle dôsledky aj pre náš teoreticko-filozofický front, bolo prekonanie rozkolu robotníckeho hnutia na zjednocovacom zjazde 17. septembra 1944 v Banskej Bystrici. Veľký význam pre boj proti oportunistu a revizionizmu v ďalšom vývine nášho robotníckeho hnutia mala skutočnosť, že k zjednoteniu slovenských komunistov a sociálnych demokratov v Komunistickej strane Slovenska došlo na platforme marxizmu-leninizmu a revolučného komunistického programu.

Ideovo-politická a akčná jednota komunistickej strany zabezpečovala od začiatku Slovenského národného povstania vedúce postavenie robotníckej triedy na povstaleckom území pri riešení politických, vojenských a ekonomických problémov. Umožnila uskutočniť hlboké sociálno-politické premeny a predurčiť tak charakter celej československej národnodemokratickej revolúcie. Politika strany tak vytvorila rozhodujúce predpoklady pre hegemoniu robotníckej triedy v neskoršom zápase za prerastanie národnodemokratickej revolúcie na revolúciu socialistickú v rokoch 1945—1948.

Tvorivé uplatnenie leninského učenia o vedúcej úlohe robotníckej triedy aj v demokratickej revolúcii — rozpracované predovšetkým v Leninovom diele *Dve taktiky sociálnej demokracie v demokratickej revolúcii* — viedlo L. Novomeského k oprávnenému konštatovaniu, že „ak dobre rozumieme súvislostiam, august štyriaštyridsiateho roku“ — ozbrojené povstanie s časťou buržoázie — nielen predchádzal, no „bol predpokladom a prípravou Februára o štyri roky neskoršie“, keď takmer parlamentnou cestou sa „dostal k moci proletariát i nad tou buržoáziou, s ktorou bol v národnooslobodzovacej vojne v spojení“. (2, s. 18)

Nie náhodou sme uviedli najprv týchto niekoľko konštatovaní. Majú totiž zásadný význam pre pochopenie významu Slovenského národného povstania pre naše súčasné teoreticko-filozofické zápasy a problémy.

Máme na mysli predovšetkým dlhoročné a vlastne podnes neuzavreté diskusie o zásadných metodologických otázkach výskumu dejín marxistickej filozofie na Slovensku.

Marxistická filozofia je nielen teoretickým základom politiky komunistickej strany, ale aj jej genéza a vývin prebiehali v nerozlučnej súvislosti s rozvojom revolučného robotníckeho hnutia. Marx, Engels a Lenin neboli iba autormi vynikajúcich a priekopníckych filozofických diel, ale aj zakladateľmi a dejateľmi revolučných robotníckych strán, Prvej až Tretej internacionály, autormi mnohých revolučných programov, polemických, politických a filozofických diel, ktoré úzko súviseli a reagovali na problémy politického a ideologického zápasu robotníckeho hnutia.

Pre tvorivú teoretickú činnosť je mimoriadne dôležitá marxistická téza o relatívnej samostatnosti vývinu jednotlivých foriem spoločenského vedomia. Keďže však nehovoríme o absolútnej, ale iba o relatívnej samostatnosti, znamená to, že každú z foriem spoločenského vedomia treba skúmať v širokých spoločenských súvislostiach a príčinách. Pokiaľ ide o marxistickú filozofiu, znamená to skúmať ju predovšetkým v súvislosti s triednymi zápasmi proletariátu.

Od začiatku šesťdesiatych rokov sa však začal hľadať „autentický marxizmus“ neraz v dielach tzv. mladého Marxa, teda v období, keď sa Marx a spolu s ním Engels ešte len prepracúvali z pozícií revolučného demokratizmu ku komunizmu a od idealizmu k dialektickému materializmu. Pritom sa Marx vyhlasoval za abstraktného, kabinetného filozofa, ktorého filozofia a svetonázorové koncepcie mali iba málo spoločného s revolučným, praktickým robotníckym hnutím.

Toto jednostranné absolutizovanie relatívne samostatného vývinu marxistickej filozofie, spojené so subjektivistickým výberom a interpretovaním faktov, ako aj dopĺňanie názormi rôznych súčasných „moderných“, „marxizujúcich“ filozofických smerov, našlo odraz aj v metodológii výskumu dejín marxistického myslenia na Slovensku.

Najvýraznejšie sa tento nevedecký prístup, ktorý bol súhrnne formulovaný najmä v doslove k *Prehľadu dejín slovenskej filozofie* (Bratislava 1965, s. 509—525) a v časopise *Otázky marxistickej filozofie* (1965, č. 4, s. 337—349), prejavil v hodnotení miesta, úlohy a zaradenia tých filozofov v dejinách filozofie a vo vzťahu k dejinám marxistickej filozofie, ktorí v ťažkých dňoch Mníchova alebo už predtým, ale najmä v období protifašistického zápasu zaujali vlastenecké, demokratické, protifašistické a protiludácke stanovisko. Zastávali však pritom často nemarxistické, buržoázno-empirické alebo pozitivistické či kriticko-realistické filozofické názory.

Hlavným nedostatkom nami kritizovaných prístupov a postupov bolo, že sa dejiny marxistickej filozofie na Slovensku skúmali neraz iba v oblasti profesionálnej filozofie. Ignoroval sa často fakt, že dialektický materializmus je teoretickým základom politiky a ideológie komunistickej strany. Tak sa v spomínanom *Prehľade dejín slovenskej filozofie*, ktorý má rozsah 550 strán, vôbec neskúmali ilegálne stranícke dokumenty a tlač, napr. Hlas ľudu, ústredný orgán KSS, Bolševická zástava, orgán KSS pre školenie členov strany, ostatná stranícka tlač, v ktorej sa neraz riešili závažné politicko-ideologické otázky. Bez povšimnutia ostal napr. fakt, že časti učebnice *Dejiny VKs(b)* boli uverejnené v slovenskom preklade v ilegalite, že sa vo väzení prekladal Marxov *Kapitál* atď. Nebrala sa do úvahy ani povstalecká tlač ako Pravda, Nové slovo a iné publikácie, v ktorých možno nájsť mnoho podnetných teoretických myšlienok.

Pri štúdiu niektorých kapitol spomínaných *Dejín* vzniká nevdojak dojem, akoby svojráznosťou vývinu marxistického myslenia na Slovensku bolo, že prebiehal bokom od celkového rozvoja robotníckeho hnutia a jeho revolučnej

teórie i politiky, a to cez osobný vývin niektorých profesionálnych filozofov, ktorí sa od nemarxistických alebo nedôsledne marxistických názorov prepracúvali a postupne prepracovali na pozície marxisticko-leninskej filozofie.

Dôsledne sa ignoruje objektívna skutočnosť, že práve naopak, dôsledná politika komunistickej strany, rozhodujúca úloha Sovietskeho zväzu v európskom i našom národnooslobodzovacom zápase, mníchovská zrada európskej a rozhodujúcej časti našej buržoázie, prenikanie, sila a presvedčivosť marxisticko-leninských myšlienok, ich propagácia v ilegalite, za Povstania a po oslobodení podstatne ovplyvnili postoje a prechod časti protifašistickej inteligencie, včítane niektorých filozofov, na pozície dialektického a historického materializmu.

Naše konštatovanie nevyvracia ani skutočnosť, že v spomínaných *Dejinách* sa spomínajú L. Szántó, E. Urx a niektorí iní súdruhovia. Okrem Szántóa, ktorý sa poníma ako profesionálny filozof, venuje sa ostatným minimálna pozornosť. Pritom sa v podstate ignoruje ich spätosť s politickým a ideologickým zápasom komunistickej strany.

V nami kritizovanej metodologickej koncepcii nachádzame — podľa nášho náhľadu — svojrázne protirečenia. Pokiaľ sa totiž skúmajú dejiny slovenskej filozofie všeobecne, absolutizuje sa relatívna samostatnosť ich evolúcie. Len čo sa však prechádza k hodnoteniu dejín samej marxistickej filozofie, objavuje sa opačná jednostrannosť. Popiera sa v podstate relatívna samostatnosť jej vývinu.

Marxistická filozofia nemala, ako vieme, v našich krajinách v období buržoázneho zriadenia inštitucionálne pozície. Musela si ich postupne — súbežne s upevňovaním moci robotníckej triedy — po oslobodení iba získavať, vydobývať, budovať. Prekonávala pritom zákonite svoje „pôrodné bolesti“, obdobie zhromažďovania kvantitatívnych znalostí, aby dosiahla kvalitatívnu úroveň, potrebnú na svoje vedecko-tvorivé rozvíjanie.

Niektorí historici filozofie však hodnotili toto obdobie nástupu a zhromažďovania síl, keď marxistickí filozofi iba zbierali vedomosti a sami sa učili, aby v úzkej nadväznosti na politiku komunistickej strany mohli prejsť na celom ideologickom fronte k tvorivému, vedeckému rozvoju dialektického a historického materializmu, paušálne ako epochu „dogmatizmu“.

Preto nie náhodou zástancovia týchto koncepcií ignorujú vo svojich prácach závažné teoretické state a články v straníckych teoretických časopisoch a v tlači tohto obdobia, ako aj celý rad teoretických publikácií Ústredného výboru KSČ a KSS, ktoré vyšli v masových nákladoch a zohrali významnú úlohu v zápase o pevné zakorenenie vedeckého svetonázoru v našej rodiacej sa socialistickej spoločnosti.

Je paradoxné, že údajne „marxistickí“ historici filozofie sa hanbia za slávne, aj keď nie natoľko vedecky plodné obdobie nástupu, formovania a konštituovania marxisticko-leninského filozofického frontu na Slovensku. Na druhej strane vyhlasujú v rozpore s vnútornou logikou vedeckého zovšeobecňovania

nemarxistické alebo ešte nedôsledne marxistické názory niektorých nami veľmi vážených filozofov — najmä pre ich osobnú statočnosť a morálno-politický postoj v ťažkom období protifašistického zápasu — za zárodok „neskoršej“ vedeckej marxistickej filozofie. Vyhlasujú teda ich názory za „marxistickejšie“ než iba rozvíjajúce sa, akiste ešte nedokonalé, v štádiu rozvoja sa nachádzajúce koncepcie a názory vlastného marxisticko-leninského filozofického frontu.

Považujeme však za potrebné podčiarknuť, že naša kritika sa netýka auto-reflexie nami spomínaných filozofov, ktorí priniesli v neskoršom období závažný vklad do marxistického myslenia. Veď jeden z nich hodnotil na prvej celoslovenskej filozofickej konferencii (r. 1950) takých vedeckých pracovníkov, ktorí neboli marxisti, ale boli v opozícii ku klérofašistickej vláde a ideológii, takto: „Treba sa sebakriticky priznať, že táto práca nebola dôsledne revolučná, lebo nesúvisela priamo s bojom proletariátu. Aj keď niektorí pokrokoví vedci hľadali cestu k robotníckej triede, nevedeli sa trvale udržať na triednej pozícii proletariátu. Nešlo tu o skutočnú revolúciu v myslení, o dôsledne vedený boj proti reakčnej ideológii, nedospelo sa k proletárskemu internacionalizmu a podliehalo sa v značnej miere kozmopolitizmu ľavého krídla západoeurópskej buržoázie.“ (3, s. 24)

S týmto hodnotením možno nepochybné súhlasiť. Odmietali ho ani nie tak tí, ktorých sa bezprostredne dotýkalo, ako skôr historici filozofie, ktorí inklinovali vždy skôr k malomeštiacky poňatému „socializmu“ a „marxizmu“ než k marxizmu-leninizmu ako teórii a metóde revolučného robotníckeho hnutia.

Skúsenosti dokazujú, ako dôležité je pracovať s dôsledne marxistickými kritériami historickosti a kritickosti aj v dejinách marxistickej filozofie. Hodnotenie filozofického vývinu minulosti má totiž — práve vzhľadom na jeho relatívnu samostatnosť — veľký význam pre ďalší rozvoj marxisticko-leninského myslenia. Prispieva k pozitívnemu utváraniu vedomia socialistickej spoločnosti.

Domnievame sa, že si nevážime menej K. Marxa a F. Engelsa za to, že pôvodne v časoch svojej mladosti stáli — aj keď nikdy nie dôsledne — najprv na pozíciách hegelianizmu a neskoršie feuerbachizmu. Len postupne sa prepracúvali politicky ku komunizmu a filozoficky k dialektickému materializmu. Práve naopak, s obdivom sledujeme, ak odvážne a neúprosne k sebe samým sa postupne vyrovnávajú v mnohých dielach so svojimi včerajšími, medzičasom zastaralými a prekonanými názormi, odmietajú ich, podrobujú kritike a dospievajú tak k exaktnejším, vedeckejším názorom. Ich diela až do Marxovej *Biedy filozofie* a *Manifestu komunistickej strany* to jasne dokazujú.

Práve nevedecký prístup k našej filozofickej minulosti — jej výskum, spochybňujúci a vychádzajúci z absolutizácie relatívnej samostatnosti jej evolúcie v izolácii od spoločensko-triedneho vývinu — viedol k tomu, že sa až do posledných čias udržali reziduá nedôsledne vedeckých názorov v našom filozofickom živote. Správne konštatoval A. Sirácky (4, s. 124), že — domnievame sa, že práve v dôsledku uvedených skutočností — na širokom kultúrno-ideolo-

gickom fronte stretávajú sa od r. 1948 dve, i keď nie vždy dosť vyhranené koncepcie.

Bola to predovšetkým koncepcia filozofie a vedy úzko spätá so základnými spoločenskými a politickými socialistickými zmenami. Usilovala sa o rozvoj problémov a kategórií z tohto aspektu, a to často aj za cenu omylov, pričom dôsledne zotrvala na pozíciách marxizmu-leninizmu.

Druhá, proti nej stojaca koncepcia imanentnej, „svojbytnej“ línie rozvoja filozofie nepochybne prispela k spresneniu niektorých marxistických kategórií, obohatila materiálove a faktami naše myslenie. Na druhej strane však táto filozofia nevedela dostatočne čeliť rôznym únikovým tendenciám a zanedbávala princíp straníckosti a triednosti filozofie. Pri interpretovaní nemarxistických ideových smerov sa približovala na tomto základe, i nechtiac, „až k hraniciam revizionizmu a reformizmu“.

Ako však vedecky exaktne hodnotiť názory vedcov, filozofov, ktorých postoj k základným otázkam spoločenského a politického vývinu v časoch neslobody bol nepochybne progresívny, ale ktorí popritom zastávali nemarxistické alebo nedôsledne marxistické názory? Možno dať túto obojakosť do súladu?

Nemôžu byť pochybnosti o tom, že k najdôležitejším otázkam vývinu ľudstva i našich národov v období druhej svetovej vojny patrila protifašistický zápas. Politický habitus aj spomínaných vedcov možno do veľkej miery merať tým, aký postoj zastávali k týmto základným otázkam vtedajšej epochy. Je potrebné brať do úvahy aj neskorší vývin každého jednotlivca, skúmať napr. viac či menej správne postrehy, prvky, zárodky názorov v dielach tých vedcov, ktorí sa neskoršie prepracovali na pozície robotníckej triedy a nadväzovali na ne aj pri svojom prechode na pozície dialektického materializmu. Je dôležité skúmať aj základnú tendenciu ich protifašistického postoja a úsilia, či bol tento postoj inšpirovaný úsilím o základnú sociálnu zmenu, alebo želaním, aby sa vrátili pomery predmníchovskej republiky.

Nemôžeme taktiež nevidieť, že cesty, ktorými jednotlivci prechádzali na pozície marxistickej filozofie a svetonázoru, neboli rovnaké. Niektorí sa dostali k vedeckému svetonázoru prostredníctvom odborno-vedeckej práce, ktorej výsledky ich presvedčili o dialektickomaterialistickom charaktere objektívnej skutočnosti. Častejším javom bol prechod od marxistického svetonáhľadu, ku ktorému sa niektorí vedeckí pracovníci dostali v dôsledku aktívnej účasti v politickom živote, k postupnému používaniu materialistickej dialektiky vo vedeckej práci. No rozhodujúci význam pre víťazstvo marxistickej filozofie nad buržoáznym svetonáhľadom malo víťazstvo robotníckej triedy r. 1945, ale najmä r. 1948, ktoré postavilo našu vedu pred bezprostrednú úlohu vyrovnáť sa s novou spoločensko-politickou skutočnosťou.

Avšak komplikovanosť, závažnosť i ďalekosiahlosť tohto prerodu prinášala so sebou mnoho ťažkostí, nedostatkov a problémov. Napr. niektorí vedeckí pracovníci, ktorí sa s najpochybejším a najúprimnejším úmyslom po prvý raz zozna-

movali s marxistickou filozofiou a metódou, nevedeli ju ihneď dostatočne premyslieť a správne pochopiť. Vnášali do nej často vlastné predstavy a staré náhľady. Boli sme neraz svedkami, najmä v prelomových krízových obdobiach recidívy niektorých starých názorov. Pritom boli ich nositelia subjektívne často presvedčení, že stoja na pozíciách dialektického materializmu.

Ak skúmame z týchto hľadísk a aspektov postoj niektorých protifašisticky orientovaných, v minulosti nemarxistických filozofov a vedcov, treba konštatovať, že ich nemožno všetkých pokladať za predstaviteľov, ba apologetov buržoáznej politiky, lebo by to odporovalo objektívnym faktom.

Nastoľuje sa otázka, či toto naše konštatovanie nie je v protiklade k téze o kvalitatívnej odlišnosti marxisticko-leninskej filozofie vo vzťahu k všetkým ostatným formám a školám buržoázneho filozofického myslenia?

Domnievame sa, že toto protirečenie možno všeobecne i teoreticky objasniť vzájomným dialektickým vzťahom medzi teoretickým postavením problému a jeho spoločenským dosahom v istých politických situáciách. V našom konkrétnom prípade to znamená, že buržoázne či maloburžoázne filozofické myšlienky, ktoré spomínaní filozofi a vedci v tých časoch zastávali, bolo možné použiť nielen na negáciu marxistického myslenia, ale v istej konkrétnej situácii aj na zdôvodnenie — aj keď nie marxisticko-leninské, proletársko-triedne — cieľov obdobia prípravy a uskutočnenia národnodemokratickej revolúcie.

Nazdávame sa taktiež, že nepoprieme skutočnosť základnej, kvalitatívnej odlišnosti marxisticko-leninskej filozofie, ak poukážeme na konkrétno-politický dosah rozdielnych koncepcií a argumentácie protifašisticky (nie marxisticko-triedne) a klérofašisticky orientovanej filozofie spomínaného obdobia.

Š. Polakovič (5, s. 19) charakterizoval napr. svetonáhľadové pozície klérofašizmu ako „kresťanský totalitarizmus“. Lipnutie na demokracii sa mu javí „ako znak mravnej ochabnutosti vyžitého národa“, obdobie demokracie bude sa vraj v histórii počítať ku „kultúrne najtemnejším časom a bude znamenať v dejinách úpadok ľudských hodnôt“.

Uvedme kvôli porovnaniu i pochopeniu rozdielu citát z diela I. Hrušovského, ku ktorému napísal úvod v predvečer Slovenského národného povstania v Sklených Tepliciach 23. júla 1944.

Autor v ňom píše, že samou „základnou aktivitou spoločenského pokroku je tvorba elementárnych existenčných prostriedkov, t. j. zvelaďovanie výrobných síl a z toho vyplývajúce zdokonaľovanie spoločensko-organizačných vzťahov“. Ako to vyplýva aj z ďalšieho kontextu a argumentácie diela, ide nepochybne o názor, ktorý svedčí o pokročilom prechode autora na pozície historického materializmu, podmieneného akiste jeho antifašistickým, demokratickým politickým postojom. Nemožno napr. prehliadnuť, že v práci sa opätovne, a to v pozitívnom zmysle, citujú Marx, Engels, Lenin a Plechanov. (6, s. 32)

Domnievame sa, že toto porovnanie hovorí jasnou rečou.

Podľa nášho náhľadu možno teda v istých historických situáciách — keď ešte nie je na programe dňa socialistická revolúcia, ako to bolo napr. za Slovenského národného povstania — použiť na zdôvodnenie, aj keď historicky ohraničené, nemarxistické, nedôsledné zdôvodnenie dejinne pokrokových cieľov aj niektoré smery idealistickej filozofie.

Základné teoreticko-filozofické tézy niektorých idealistických filozofických smerov — aj keď sú v porovnaní s dialektickým materializmom koniec-koncov nevedecké — neodkrývajú teda ešte všetky možnosti ich politického aplikovania v niektorých dejinných situáciách. Možno to azda povedať tak, že možnosti politického aplikovania istej teoretickej tézy nie sú vždy predurčené jej teoretickým obsahom. Existuje teda rozdiel medzi teoretickou štruktúrou, vyjadrením myšlienky a jej politicko-ideologickou štruktúrou v určitých spoločenských podmienkach.

Považujeme však za dôležité podčiarknuť, že táto naša téza má iba ohraňujúcu a prechodnú platnosť. Je správna iba za istej konkrétnej situácie, v našom prípade v období prípravy a uskutočňovania národnodemokratickej revolúcie. Platí iba v spojitosti a nadväznosti na progresívne, protifašistické stanoviská niektorých vedcov a filozofov, ktoré predstavovali už etapu ich prechodu na politické a ideologické pozície robotníckej triedy. Nemožno ju teda uplatňovať vo vzťahu k dôsledným a uvedomelým ideologickým i politickým predstaviteľom buržoáznej línie v národnooslobodzovacom zápase. Stráca úplne platnosť po prechode do obdobia prípravy a uskutočňovania socialistickej revolúcie.

Treba podčiarknuť aj to, že všetky, teda aj nami spomínané filozofické smery predstavujú v širších, všeobecných súvislostiach — napriek našim konštatovaniam — koniec-koncov nesprávny a neadekvátny odraz objektívnej reality vôbec a spoločenskej skutočnosti osobitne. Vo vzťahu k marxisticko-leninskej filozofii ako najvyššie rozvinutej a najexaktnejšej filozofickej teórii a metóde predstavuje, prirodzene, každé buržoázne, maloburžoázne, idealistické, nemarxistické myslenie teoretické a vedecké zaostávanie, historicky spiatočnický prístup k poznávaniu sveta, aj keď na rôznom stupni.

V tejto súvislosti, ale aj v nadväznosti na naše kritické pripomienky k *Prehľadu dejín slovenskej filozofie* sa zákonite naskytáva otázka, čo rozumieť pod tvorivým rozvojom marxizmu, marxisticko-leninskej filozofie.

Podľa nášho náhľadu to znamená riešiť exaktne vedeckou metódou filozoficko-teoretické, gnozeologické, historicko-filozofické, spoločensko-politické, etické, estetické a iné filozofické a svetonázorové problémy. Pokiaľ ide o naše podmienky, znamená to riešiť prísne vedeckou metódou aktuálne filozofické problémy socialistickej spoločnosti. Tieto a iné úlohy môže však marxisticko-leninská filozofia riešiť iba za predpokladu, že sa opiera a vychádza zo základných princípov dialektického materializmu, teda z princípov, ktoré nás oprávňujú pokladať marxistickú filozofiu za kvalitatívne odlišnú od všetkých ostatných foriem a smerov filozofického myslenia.

Akiste možno spomínané problémy „riešiť“ aj z hľadiska inej filozofie a princípov. Nemožno však potom hovoriť o dôsledne vedeckom, marxisticko-leninskom prístupe a postupe.

V diskusii o spomínaných *Dejinách* bol vyslovený názor, že „vo vzájomných filozofických kritikách“ neprospejú vraj „také termíny ako revizionizmus, nepriateľ marxizmu atď.“. Tieto termíny vraj „majú predovšetkým politický význam“. Na pôde „filozofie a každej vedeckej výmeny názorov“ sú to údajne „v tomto zmysle pojmy neadekvátne“. (7, s. 348)

S týmto názorom nemožno súhlasiť. Je výsledkom a dôsledkom nesprávneho ponímania marxistickej filozofie, jej histórie a vývinu, izolovane od dejín a politických i teoreticko-ideových zápasov revolučného robotníckeho hnutia. Vyplýva logicky z netriedneho, jednostranného poňatia marxistickej filozofie ako „kabinetného“, „akademického“ smeru, ktorý podlieha iba vlastným, imanentným, vnútorným „zákonom“ svojho vývinu. Svedčí aj o nepochopení obsahu a významu pojmu oportunistizmus a revizionizmus, ktoré úzko súvisia nielen s politikou, ale aj s teóriou robotníckeho hnutia, ktorej nerozlučnou, ba kľúčovou súčasťou je dialektický a historický materializmus.

Ako je známe, pod oportunizmom, ktorý nadobúda odlišné formy v jednotlivých krajinách a vystupuje často inakšie v kapitalistických a inakšie v socialistických krajinách, rozumieme rozličné formy najmä malomeštiackeho znetvorenia revolučnej teórie a praxe medzinárodného robotníckeho hnutia i jeho jednotlivých politických strán.

Pokiaľ ide o politiku, predstavuje oportunizmus v robotníckom hnutí objektívne teóriu a prax prispôsobenia a podriadenia triednych záujmov robotníckej triedy záujmom buržoázie.

Prejavy oportunizmu v robotníckom hnutí nadobúdajú rozličné formy, z ktorých najdôležitejší je práve revizionizmus. Revizionizmus v teórii — v marxistickej literatúre sa bežne a všeobecne uznáva pojem „filozofický revizionizmus“ — prebojúva cestu oportunistickej praxi a znamená ústup z proletárskych triednych pozícií, predstavuje nahrádzanie marxizmu-leninizmu, a teda aj dialektického a historického materializmu najrôznejšími buržoáznymi a maloburžoáznymi koncepciami starého i módného typu.

Pritom sa revizionizmus dotýka všetkých, teda aj filozofických teoretických otázok, ktoré súvisia s bojom a úsiliami komunistickej strany. Keďže proces genézy marxisticko-leninskej filozofie je nerozlučne spätý s dejinami robotníckeho hnutia — nevidí a nechápe to iba ten, kto to nechce vidieť — je pojem revizionizmus nerozlučne spätý s úsilím o deformáciu revolučného poňatia a realizácie politiky, ideológie a teórie robotníckeho hnutia. Preto je aj pojem revizionizmus, prípadne filozofický revizionizmus, ekonomický revizionizmus a pod. úplne adekvátny a použiteľný, platný aj vo vzťahu k dejinám marxistickej filozofie.

Pritom je dôležité na pochopenie našej kritiky doslovu k spomínaným *Dejinám*, že revizionizmus pôsobí vždy vnútri medzinárodného komunistického hnutia, že sa zahaľuje navonok rúchom marxizmu alebo dokonca aj marxizmu-

leninizmu, že sa objektívne usiluje podriaďiť revolučné robotnícke hnutie buržoáznym či maloburžoáznym náhľadom a záujmom zo zdanlivých pozícií marxizmu či marxizmu-leninizmu.

Vieme, že každá filozofická koncepcia, a to nielen marxistická, je vybudovaná na istých kľúčových, nosných tézach, ktoré sú typické a charakteristické práve pre jej teoretické i metodologické názory. Nemožno napr. poprieť niektoré základné poučky existencializmu, pragmatizmu, pozitivizmu a pod. bez toho, aby tieto filozofické smery neprestali byť tým, čím sú, aby ich bolo možné naďalej nazývať tak, ako sme tu uviedli.

O marxisticko-leninskej filozofii to platí vo zvýšenej miere. Veď táto filozofia predstavuje — aj keď vo svojich koncepciách kriticky spracovala pozitívne výsledky všetkého predošlého filozofického myslenia — kvalitatívne novú, principiálne odlišnú filozofickú i svetonázorovú koncepciu.

Nemožno preto negovať kľúčové tézy dialektického a historického materializmu bez toho, aby prestal byť tým, čím je, totiž marxisticko-leninskou filozofiou, teoretickým základom politiky a ideológie komunistickej strany. Práve takýto postup, opustenie základných téz dialektického materializmu, ich nahrádzanie, „dopĺňanie“, „modernizácia“ poučkami a koncepciami niektorej z foriem buržoáznej či maloburžoáznej filozofie — a to pod formou, názvom, kypienkom marxizmu či marxizmu-leninizmu a v mene jeho údajného ďalšieho „rozvoja“ — je filozofický revizionizmus.

Keďže v rokoch 1968—69, ba už dávno predtým išlo u nás v úsilí o etablovanie a vypracovanie tzv. „autenticko-marxistickej“ filozofie či filozofie „človeka“ a pod. — v úzkej nadväznosti na snahy o tzv. inštitucionálnu revolúciu, o realizovanie tzv. demokratického socializmu v meštiackodemokratickom poňatí — v podstate o takýto proces nahrádzania základných téz dialektického a historického materializmu podstatne odlišnými nemarxistickými poučkami, preberanými z teoretických koncepcií najvplyvnejších a najviac sa na tento účel hodiacich buržoázných a maloburžoázných filozofických škôl, kvalifikujeme tento proces ako filozofický revizionizmus.

Aj nepochopenie a odmietanie pojmu „filozofický revizionizmus“ v kritizovanom doslove k *Dejinám* potvrdzuje naše konštatovanie o nesprávnom poňatí metód výskumu dejín marxistickej filozofie. Podstatou tejto metodológie je skúmanie dejín marxistickej filozofie izolovane od dejín a politických aj ideologických zápasov robotníckeho hnutia. Len na tomto základe možno totiž dôjsť k odmietnutiu pojmu revizionizmu ako teoretického zdôvodňovania oportunizmu.

Akiste nie celkom nesprávne píše autor v *Doslove*, že nebolo náhodné, ak „práve dejiny filozofie sa správali k vulgarizátorským metódam najrezistentnejšie,“ a že „filozofi spracúvajúci historické témy otvárali cestu renesancii marxistickej filozofie“. (7, s. 342) Súhlasíme s týmto názorom: treba len nahradiť slovo „vulgarizácia“ pojmom „marxistická principionálnosť“ a slovo „renesancia“ pojmom „filozofický revizionizmus“.

Dejiny filozofie, ktoré sa zapodieľajú všetkými filozofickými smermi, školami i filozofmi minulosti a súčasnosti, majú — ak nie sú koncipované na

dôsledne marxistickej metóde výskumu — akiste mimoriadne materiálové a argumentačné predpoklady pre revíziu marxisticko-leninskej filozofie. Naše konštatovanie potvrdzuje aj osud — a to nielen vedecký, ale aj politický — tých filozofov, ktorí sa v spomínanom *Doslove* uvádzajú ako vzor a avantgarda zápasu proti údajnému „vulgariátorstvu“ a za „renesanciu“ marxistickej filozofie: Kosik, Kalivoda, Baczko, Kolakowski atď.

V *Doslove* sa na adresu tých, ktorí neboli ochotní pripojiť sa k „renesančnému“ prúdu tzv. autentického marxizmu — autor tejto state sa spomína aj menom — píše: „Je stará pravda, že ten, kto nepochopí a nepozná svoj omyl, kto nepocíti aj ako mravný subjekt jeho škodlivé následky a otvorene sa s ním nevyrovnaná, v podstate na svojom omyle trvá a prechováva možnosť jeho recidívy.“ (8, s. 523)

Ponechávame na posúdenie čitateľovi, čo možno nazvať skutočne mravným: či dôsledné zotrvávanie — aj keď predošlý vývin tej-ktorej osoby neprebíhal hladko a bez nedostatkov — na základných princípoch marxisticko-leninskej filozofie, alebo revíziu tejto filozofie z pozícií iných filozofických smerov, a to vo forme údajnej „renesancie“, „obnovy“ marxizmu, v mene jeho „modernizácie“, „rozvoja“, ktorý znamená v podstate opustenie jej základných princípov, jej negáciu.

Nebolo by azda mravnejšie, ak niekto nesúhlasí s princípmi dialektického materializmu, vysloviť to otvorene, a nie v mene tohto marxizmu, tejto filozofie?

Považujeme za nedôstojné zaoberať sa tými názormi v *Doslove*, ktoré hovoria o údajných „nositeľoch a predstaviteľoch dogmatizmu“, že lipnú na svojich názoroch okrem iného aj z „oportunistickej vypočítavosti a karierizmu“. (7, s. 341) Domnievame sa, že je známe, že autor týchto riadkov začal s marxisticko-leninskou publicistikou v čase, keď sa nehonorovala, ale naopak.

Vedecky správny metodologický prístup k výskumu dejín filozofie vôbec a marxistickej filozofie osobitne má v našom súčasnom vedecko-teoretickom a ideologickom úsilí zásadný význam.

Aj v metodológii dejín filozofie sa totiž v uplynulom období neraz ujali — ukázali sme to iba na ohraničenom, i keď veľmi dôležitom úseku — nemarxistické názory o vzťahu vedy a ideológie. Podceňovala sa najmä triedno-politická línia pri výskume filozofických otázok, spätých s obdobím predmníchovskej republiky, fašistického ohrozenia i poroby našich národov. Záujem sa sústreďoval často na otázky, ktoré boli a sú z hľadiska vývojovej cesty a procesu marxistickej filozofie nedôležitými, okrajovými problémami. Aj v kritizovanom *Doslove* sa napr. nepriamo odmietať oprávnenosť a podstata leninskej etapy vývinu marxistickej filozofie. Toto naše konštatovanie neznamená, že popierame azda to pozitívne, čo vedecký výskum dejín marxistického myslenia v minulosti dosiahol. Bolo toho akiste nemálo.

Cieľom tejto našej state je však poukázať a analyzovať predovšetkým niektoré závažné metodologické problémy a nedostatky. Nemožno totiž strácať

zo zreteľa — v kritizovanom *Doslove* sa tak vo veľkej miere stalo — že výskum i výuka dejín filozofie nie sú azda samoučelom. Slúžia marxistickým filozofom na prehĺbenie znalosti o procese genézy marxizmu-leninizmu, na pochopenie vedeckej podstaty dialektického a historického materializmu ako najvyššej a vedecky najdôslednejšej formy filozofického myslenia.

Dialektika vládne, ako vieme, objektívne v celej prírode a spoločnosti. Nemožno preto nevidieť v dejinách filozofie, že ak materializmus a idealizmus odzrkadľujú dialektiku, potom materializmus odráža objektívnu dialektiku správne, aj keď v predmarxovskom období obmedzene, ale idealizmus skreslene. Dôsledne vedecký výskum a výklad dejín filozofie nemôže teda nedokazovať, že materialistická a idealistická dialektika sú koniec-koncov zásadne protikladné: materialistická je správna, idealistická je vo svojej podstate nesprávna.

Toto konštatovanie, prirodzene, neznamená, že popierame prínos idealistických filozofov pri rozvíjaní dialektického myslenia. Vnútorňý vzťah materializmu a idealizmu, dialektiky a metafyziky vyplýva totiž z ich vzťahu k objektívnej skutočnosti. Dialektikomaterialistické myslenie je — ak ho skúmame z hľadiska marxistickej teórie poznania — výrazom dialektiky objektívnej skutočnosti, ktorá je materiálna. Aj idealistická filozofická teória a metafyzická metóda, formulované v ktoromkoľvek filozofickom smere, sa vzťahujú na dialektiku objektívnej, materiálnej skutočnosti. Predstavujú vlastne izolované, jednostranné, deformované podanie, odraz jednotlivých stránok objektívnej dialektiky, dialektiky materiálnej skutočnosti.

Usilovali sme sa poukázať na veľký význam tejto často prehliadanej skutočnosti aj pre vedecky správne, dialektické hodnotenie názorov a koncepcií tých nemarxistických vedcov a filozofov, ktorí sa v období neslobody zapojili v tej či inej forme do protifašistického zápasu. Snažili sme sa pritom nestratiť zo zreteľa Leninovo konštatovanie, že „filozofický idealizmus je nezmysel len z hľadiska hrubého, jednoduchého, metafyzického materializmu“. A naopak, z „hľadiska dialektického materializmu je filozofický idealizmus jednostranné, zveličené... rozvinutie (nafukovanie, nadúvanie sa) jednej stránky, hranice poznania na absolútne, odtrhnuto od hmoty, od prírody“ (9, s. 387).

Vo výskume dejín filozofie nemôžeme akiste — ak nechceme opustiť pôdu marxistickej dialektickej metódy — strácať zo zreteľa, že vzhľadom na charakter, genézu a podstatu idealistického a metafyzického myslenia je vždy potrebné skúmať, odhaľovať, hľadať nielen nevedecké názory, ale aj racionálne myšlienky, jadro, správne postrehy, reflektované, aj keď v idealisticky deformovanej forme, v tom-ktorom idealistickom názore, koncepcii či škole.

Na druhej strane, čo treba opätovne podčiarknuť, táto vedecká požiadavka nás nemôže oslobodiť od kategorickej úlohy, dokazovať vo výskume a výklade dejín filozofie vnútornú, organickú spolupatričnosť, spätosť dialektiky s materializmom a metafyziky s idealizmom. Opustenie tohto vedeckého princípu by znamenalo vzdať sa najvlastnejšej úlohy, cieľa a zmyslu marxistickej metódy výskumu dejín filozofie. K takémuto postupu došlo — podľa nášho náhľadu — v koncepcii formulovanej v kritizovanom *Doslove*.

Často sa stáva, že sa v dejinách filozofie skúmajú — aj v nami kritizovaných názoroch sa v podstate zastáva toto hľadisko — obe skupiny protikladov materializmus — idealizmus, dialektika — metafyzika, oddelene. Postupuje sa metodologicky tak, akoby v dejinách — vzhľadom na skutočnosť, že dialektiku rozvíjal materializmus i idealizmus — jestvovalo ľubovoľné, náhodné spojenie dialektiky a metafyziky, čiastočne s idealizmom a čiastočne s materializmom. Aj keď nemožno a ani nechceme poprieť, že niektorí idealistickí filozofi (najmä Hegel) sa významne zúčastňovali na rozvoji dialektického myslenia, a naopak, predmarxovskí materialisti boli zväčša v zajatí metafyziky, predsa nemožno považovať vzťah dialektiky a metafyziky k materializmu, prípadne k idealizmu za náhodný a ľubovoľný. Konceptia výskumu dejín filozofie, ktorá popiera alebo neberie do úvahy nerozlučnú, organickú, vnútornú spojitost dialektiky s materializmom a metafyziky s idealizmom, odporuje objektívnej skutočnosti a sťažuje hlboké pochopenie podstaty dialektického materializmu ako vedeckej metódy, vedeckej filozofie a svetonázoru.

Odporuje základným princípom marxistickej metódy výskumu dejín filozofie, ak sa „narába“ s pojmami materializmus — idealizmus, dialektika — metafyzika ako so strohými, izolovanými pojmami. Naopak, je potrebné skúmať ich špecifické, vnútorné vzťahy.

V histórii filozofie nachádzame nepochybné rôzne kombinácie metafyzického myslenia a viac-menej správne poňatého dialektického myslenia. Nie je zriedkavejšie ani prenikanie a vzájomné prelinanie metafyzických a dialektických náhľadov, a to tak v materialistických, ako aj v idealistických filozofických školách, smeroch a u filozofov. Táto skutočnosť však len naoko odporuje nášmu konštatovaniu o hlbokej protirečivosti dialektiky a metafyziky.

Je totiž objektívnou skutočnosťou — ak len nemienime opustiť pozície marxistickej teórie poznania — že metafyzika, keďže nejestvuje v objektívnej skutočnosti, prekrútené, v deformovanej forme odráža objektívnu dialektiku. Práve v tom spočíva jej zásadná, organická spojitost s idealizmom, lebo aj idealizmus zvrátene reflektuje základný vzťah myslenia a bytia. Idealizmus je už teda svojou podstatou metafyzický, v čom je v protiklade s materializmom. Aj dialektika, ktorú idealizmus v dejinách rozvíjal, je koniec-koncov začlenená do metafyzického systému, čím dostáva v širších súvislostiach metafyzický charakter.

Materializmus vychádza, naopak, z materiálnej jednoty sveta. Táto jednota je však základom dialektiky všeobecnej súvislosti. Filozofický materializmus, ktorý uznáva všeobecnú zákonitosť objektívneho sveta, sa teda už svojím zásadným, východiskovým ontologickým postojom zakladá na objektívnej skutočnosti, ktorá je, ako vieme, dialektická. Materializmus súhlasí teda svojím základným (ontologickým i gnozeologickým) postojom s dialektikou.

V dejinnofilozofických výskumoch u nás sa však často nevedeli dať tieto fakty do súladu so skutočnosťou, že dialektickú metódu v období pred Marxom a Engelsom vypracúvali a sformulovali na najvyšší stupeň idealistickí myslitelia.

telia. Čo bolo príčinou týchto nejasností, rozporov, ba až vedecky nesprávnych koncepcií?

Nechápalo sa — podľa nášho názoru — že predmarxovský materializmus, ktorý bol spravidla filozofiou pokrokových spoločenských síl a tried príslušného obdobia, uskutočňoval metafyzické izolovanie a rozčleňovanie javov objektívnej skutočnosti z pozície svojho základného náhľadu o materiálnej jednote sveta, z hľadiska prvotnosti hmoty a druhotnosti myslenia. V materializme bola teda metafyzika iba historickým nedostatkom, ktorý sa musel vývinom zákonite prekonať. Vedeckú, dialektickú filozofiu a metódu mohol preto vypracovať a aj vypracoval iba materializmus, len čo dozreli pre to spoločenské a vedeckoteoretické podmienky.

Vo výskume a vysvetľovaní dejín filozofie sa často ignorovala alebo nedoceňovala skutočnosť, že vzťah materializmu a idealizmu k dialektike a metafyzike je podstatne odlišný. Metafyzikou je poznačená všetka filozofia pred Marxom a Engelsom. Ale napriek tomu má odlišný charakter v materializme a v idealizme. S idealizmom nerozlučne, organicky, vo svojej podstate súvisí. V materializme je však iba výrazom historicky podmienených nedostatkov. V materializme je dialektika spojená s jeho ontologickými i svetonázorovými základmi, v idealizme sa rozvíja iba v rámci metafyzického spôsobu myslenia. Nemožno teda ignorovať fakt, že prvky dialektiky a metafyziky sa prejavujú v predmarxovskej i v súčasnej nemarxistickej filozofii v rozličnom konkrétnom význame.

Z nášho porovnávania materialistickej a idealistickej filozofie vo vzťahu k metafyzike a dialektike vyplýva logicky dôležitý metodologický princíp výskumu dejín filozofického myslenia. Je potrebné skúmať ich z hľadiska, ako pripravovali celé dejiny filozofie jednotu materializmu a dialektiky vo vedecky najdôslednejšej marxistickej filozofii. Vedecký výskum dejín filozofie — a tým viac ich výklad v pedagogickej praxi — musí podľa nášho náhľadu sprevádzať, čo vyplýva zo samej podstaty skúmaného problému, neprestajné úsilie dokázať, že celý ich priebeh smeroval ku konštituovaniu dialektického materializmu ako vnútorne logickej, organickej, nerozlučnej jednoty filozofického materializmu a dialektickej metódy. Práve takýto prístup a výklad umožňuje pochopiť kvalitatívnu novosť marxistickej filozofie ako vyústenie dejín filozofie na určitom vývinovom stupni ľudskej spoločnosti, ako teóriu a metódu revolučnej praxe robotníckeho hnutia.

Treba dôsledne rešpektovať — to je nevyhnutné opätovne zdôrazňovať najmä mladej filozofickej generácii — spojenie dejín filozofie vôbec a dejín marxistickej filozofie osobitne so spoločenskou praxou. Je nevyhnutné skúmať nielen kontinuitu vývinu filozofických názorov a koncepcií, ale aj spoločenskú podmienenosť filozofických systémov. Táto metóda výskumu a prístupu vylúči a znemožní našu starú, často neprekonanú bolesť: úzke, „akademické“ poňatie filozofie, ktoré sa usiluje obmedziť dejiny filozofie iba na akúsi „čistú“ alebo „akademickú“ či „školskú“ vednú disciplínu. Tieto naše konštatovania však neznamenajú azda poprenie skutočnosti, že marxistická filozofia má vlastné,

imanentné zákonitosti rozvoja, svoje kategórie, pojmy a zákonitosti, ktoré treba sústavne skúmať, poznávať, rozpracúvať. Kritizujeme iba jednostranné ohraňovanie tohto výskumu na tieto otázky, zanedbávanie a ignorovanie spoločenského začlenenia, podmienenosti a úlohy filozofie.

Marxistická vedecká metóda výskumu dejín filozofie je zábezpekou správneho hodnotenia a zaradenia filozofických systémov rôznych období. Pomáha nám chápať túto otázku nielen ako problém najdokonalejšieho výkladu, najdômyselnejšieho teoreticko-filozofického riešenia a filozofického systému. Umožní nám v celej hĺbke pochopiť aj otázky pôsobenia filozofických a iných ideí, pohybov a procesov, ktoré filozofické riešenia v minulosti i v prítomnosti vyvolávali a vyvolávajú.

Začali sme našu úvahu analýzou ideologickej a filozofickej situácie v období prípravy a uskutočnenia Slovenského národného povstania, i charakteristikou teoreticko-filozofických diskusií, ktoré až podnes v týchto otázkach zamestnávajú náš marxisticko-leninský filozofický front. Ide o otázky, ktoré sa svojou závažnosťou a ďalekosiahlosťou v zásadnom zmysle dotýkajú aj našich súčasných teoreticko-politických a ideologických problémov. Preto sme im venovali našu pozornosť.

Malo by byť našou úlohou a záväzkom — aj v súvislosti s hodnotením odkazu a významu Slovenského národného povstania pre súčasné a budúce generácie — riešiť aj súčasné filozofické problémy dôsledne z pozícií marxizmu-leninizmu, v ktorého mene a zmysle viedol náš ľud a komunistická strana svoj zápas za socializmus.

Literatúra

1. HUSÁK, G.: Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní, Bratislava 1964.
2. PLEVZA, V.: Miesto a význam Slovenského národného povstania v dejinách. Nové Slovo, 1968, č. 15.
3. Filozofický zborník SAVU, V, Bratislava 1951.
4. SIRÁCKY, A.: Problémy a perspektívy socializmu, Bratislava 1972.
5. POLAKOVIČ, Š.: K základom slovenského štátu, Turč. Sv. Martin 1939.
6. HRUŠOVSKÝ, I.: Francis Bacon a rozkvet anglickej filozofie, Trnava 1945.
7. Otázky marxistickej filozofie, 1965, č. 4.
8. Prehľad dejín slovenskej filozofie, Bratislava 1965.
9. LENIN, V. I.: Spisy, zv. 38, Bratislava 1961.

НЕКОТОРЫЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИИ ФИЛОСОФИИ

Лев Ганзел

На фоне классово-политической и идеологической характеристики и разбора периода подготовки и реализации национально-демократической революции, особенно Словацкого национального восстания, в статье анализируются некоторые принципиальные методологические вопросы исследования истории марксистской философии в Словакии.

Автор критикует некоторые неправильные концепции, формулируемые в послесловии к книге «Очерки по истории словацкой философии» (Братислава 1965). Они проявились в особенности при оценке места, роли и включения тех философов в историю философии вообще и по отношению к истории марксистской философии в частности, которые в период борьбы против фашизма отстаивали антилюдацкие политические позиции. При этом, однако, они зачастую проповедывали немарксистские, буржуазно-эмпирические, позитивистские или критическо-реалистические взгляды.

Главным методологическим недостатком являлось то, что история марксистской философии исследовалась лишь в области профессиональной философии, абсолютизировалось относительно самостоятельное развитие философской мысли, игнорировался тот факт, — а именно как при оценке, так и при подборе исторического материала, — что диалектический и исторический материализм является теоретической основой политики и идеологии коммунистической партии.

Доказывается значение научно-точной оценки философской мысли прошлого для дальнейшего развития марксистско-ленинской философии и отмечается доля ее участия в позитивном формировании сознания социалистического общества. Одновременно намечаются основные принципы оценки истории марксистской философии вообще и упомянутых проблем в частности.

Одновременно подвергается критике высказанный в упомянутом послесловии взгляд, что «во взаимной философской критике» якобы не пошли на пользу «такие термины, как ревизионизм, враг марксизма и т. д.». Эти термины якобы «имеют прежде всего политическое значение». На почве «философского и каждого научного обмена взглядами» это якобы в «этом смысле понятия неадекватные».

Этот взгляд отвергается как немарксистский. Он логически вытекает из внеклассового понимания марксистской философии как «кабинетного», «академического» направления, который подчиняется лишь собственным, имманентным, внутренним «законам» развития. Он свидетельствует также о непонимании содержания и значения понятий «оппортунизм» и «ревизионизм». Собственно говоря, этот взгляд отрицает то, что эти понятия тесно связаны не только с политикой, но и с теорией рабочего движения, неотъемлемой составной частью которой является также марксистско-ленинская философия.

Наша задача и обязанность — также в связи с оценкой завета и значения Словацкого национального восстания — решать и философские проблемы последовательно с позиций марксизма-ленинизма, во имя и в смысле которого наш народ и наша Коммунистическая партия вели борьбу за социализм.

EINIGE METHODOLOGISCHE FRAGEN DER GESCHICHTSPHILOSOPHISCHEN FORSCHUNG

Lev H a n z e l

In der vorliegenden Studie werden auf dem Hintergrund einer klassenmässig-politischen und ideologischen Charakteristik und einer Untersuchung der Zeitspanne der Vorbereitung und Durchführung der volksdemokratischen Revolution, insbesondere des Slowakischen Nationalaufstandes, einige grundsätzliche Fragen der geschichtsphilosophischen Forschung der Entwicklung der marxistischen Philosophie in der Slowakei analysiert.

Einige falsche Konzeptionen, die im Nachwort zum Buch: Abriss der Geschichte der slowakischen Philosophie (Bratislava 1965) formuliert sind, werden einer Kritik unterzogen. Diese Irrtümer äusserten sich besonders bei Einschätzung der Stellung, der Rolle und der Klassifizierung jener Philosophen im Rahmen der Geschichte der Philosophie, die zur Zeit des antifaschistischen Kampfes eine antifaschistische politische Haltung einnahmen, zugleich jedoch oftmals unmarxistische, bürgerlich-empirische, positivistische oder kritischrealistische Anschauungen vertraten.

Die hauptsächlich methodologische Unzulänglichkeit bestand darin, dass die Geschichte der marxistischen Philosophie nur auf dem Gebiet der professionellen Philosophie untersucht wurde, die relativ selbstständige Entwicklung des philosophischen Denkens wurde absolutisiert und sowohl bei der Einschätzung, wie auch bei der Auswahl des historischen Materials wurde von der Tatsache abgesehen, dass der dialektische und historische Materialismus die theoretische Grundlage der Politik und Ideologie der Kommunistischen Partei bildet.

Nachgewiesen wird die Bedeutung der wissenschaftlich exakten Einschätzung des philosophischen Denkens der Vergangenheit für die weitere Entwicklung der marxistisch-leninistischen Philosophie und ihr Anteil an einer positiven Bewusstseinsgestaltung der sozialistischen Gesellschaft. Zugleich werden die Grundprinzipien zur Einschätzung der Geschichte der marxistischen Philosophie überhaupt und der angeführten Probleme im besonderen umrissen.

Die Anschauung, die im bereits erwähnten Nachwort ausgesprochen wurde, dass „in der wechselseitigen philosophischen Kritik solche Termini wie Revisionismus, ein Feind des Marxismus“ usw. angeblich von keinem Nutzen sind, werden einer Kritik unterzogen. Denn im weiteren heisst es, dass solche Termini „vor allem eine politische Bedeutung haben“. Auf dem Boden „eines philosophischen und jeden wissenschaftlichen Gedankenaustausches“ seien sie „in diesem Sinne unangemessene Begriffe“.

Diese Anschauung wird als unmarxistisch abgelehnt. Sie folgt logisch aus einer unklassenmässigen Auffassung der marxistischen Philosophie als einer begrenzten und rein akademischen Richtung, die nur ihren eigenen immanenten, inneren Entwicklungs-„gesetzen“ unterliegt. Sie zeugt auch vom Nichtbegreifen des Inhalts und der Bedeutung des Begriffs Opportunismus und Revisionismus. Eigentlich wird auf diese Weise bestritten, dass dieser Begriff nicht nur mit der Politik, sondern auch mit der Theorie der Arbeiterbewegung eng zusammenhängt, deren unabtrennbaren Bestandteil auch die marxistisch-leninistische Philosophie bildet.

Unsere Aufgabe und auch unsere Verpflichtung — auch im Zusammenhang mit der Bewertung des Vermächtnisses und der Bedeutung des Slowakischen Nationalaufstandes für die gegenwärtigen und zukünftigen Generationen — bestehen in einer konsequenten Beantwortung auch philosophischer Fragen vom Standpunkt des Marxismus-Leninismus, in dessen Namen und Sinn unser Volk und die Kommunistische Partei ihren Kampf um den Sozialismus führten.